

I.

„Briarej v Prešernu.“

... gerda dělala pošást krivico
Je méstnjanam, in mésta je lepóti,
Pokrivši z sivga plájša nas temnico.
Bežáti móraš, óti al ne óti,
Si mislil si, ki si se déla lótil,
Z cesársko pomočjó dat' strah mokróti.
Briáreja storóčniga si vkrótil,
Močirje vekolétno je pregnáno,
Megló slovó si vzét' od nas zarótil.

Prešeren.

Dne 27. junija leta 1845. je minilo petindvajset let, kar je bil postal tedanji župan Janez Nep. Hradeczky*) „poglavar“ mestu Ljubljani. O tej priliki so mu priredili hvaležni meščanje posebno slavnost. Na tej slavnosti je govoril Lovro Toman, tedaj še učenec govorníštva, slovensko čestitko, katero je bil zložil pesnik Dr. Fran Prešeren. To čestitko je dal že dne 2. julija istega leta natisniti Dr. Janez Bleiweis na prvej in drugej strani 27. lista svojih „Kmetijskih in rokodelskih novic.“ Za Bleiweisom sta jo objavila J. Jurčič in J. Stritar v svoji izdaji Prešernovih pesmi iz leta 1866. Bleiweisov natis je torej prvoten in takošen, kakoršnega je pač videl Prešeren. V tem natisu je brati k vrstici 55. to-le pod črtico stoječo opazko: „Briarej, velikan, je imel po gerški pravlici 50 glav in 100 rok.“ Čegava je ta opazka, ali Bleiweisova ali Prešernova, ne vem; to pa vem, da vrstice 55.:

„Briáreja storóčniga si vkrótil“

tudi ta opazka ne napravi razumljive. Jurčič in Stritar se res nista brigala za njo, ampak sta jo izpustila. S tem činom nista sicer prav nič oškodila jasnosti — ali bolje nejasnosti — one vrstice; a stavec jima je „storocega“ Briareja, kakor sta hotela pisati, še posebej prekrstil v „sterocega“ ter je s to hibo po svoje pomogel, da je postal njun Briarej še manj razumljiv ko Bleiweisov.

Kdo je velikan „Briarej“, da omenja Prešeren ravno njega imenoma? Kaj pomeni „stotina“ rok? Kako so „ukrotili“ Briareja?

*) Tako je — z zlatimi črkami — vpisano to ime mej imena ljubljanskih županov, vrezana na marmornate spominske plošče v dvorani mestne hiše v Ljubljani; po jednej istih plošč je povzeti, da je županoval Hradeczky od leta 1820. do leta 1847.; še le v letu 1847. mu je sledil župan Fischer.

Ime „Briarej“ je zaznamovalo grškim in rimskim pisateljem večkrat ono, kar je bilo orjasko in nenavadno, ne glede na naravo ali na posebna svojstva dotične osebe ali reči. Slavnemu Arhimedu so dejali, da je „Briarej geometrije“; boga Krona je stražil nekoč na morskih otokih čuvaj — orjak, po imenu „Briarej“; stebri Heraklejevi so bili stebri Briarejevi; celo orjaka Herakleja oče je bil Briarej. Tudi so zamenjavali Briareja z velikani „Giganti.“ O Gigantih in o stotini njihovih rok govori tudi Prešeren; glej: Poezije Dr. Fr. Prešerna, V Ljubljani 1847, str. 164 v. 3.:

„Ak bi imél Gigantov rók stotéro“;

vendar se mi ne zdi verjetno, da bi bil on rabil tudi Briareja v označenje „velikana“ v obče ter da bi pomenila njegova vrstica:

„Briareja storóčniga si vkrótil“

isto, kar: „velikana“ si ukrotil, ker si „veliko“ močvirje ukrotil. Mej „Briarejem“ in „močvirjem“ je izkati pač še druge sličnosti; „velikost“ sama je težko bila Prešernu povod, da je posegel ravno po Briareju.

Velikan „Briarej“ je imel še drugo ime; dejali so mu tudi „Aigaion“ (*Αἰγαίον*). Homer, o Briareji najvažnejša priča, rabi obe imeni drugo blizu drugega, veleč, da je „Briarej“ isti velikan, ki ga narod zove „Aigaion“, a da je prvo ime znano le bogovom v Olimpu, ime „Aigaion“ pa da je običajno med ljudmi na zemlji. Iz tega poročila Homerjevega se da sklepati, da je „Briarej“ starejše, za Homerjevih časov že pozabljeno, ne več razumljeno ime, a „Aigaion“ mlajše, še razumljivo. Torej so zamenjavali starodobni pisatelji le mlajši, še umljivi izraz s starejšim, ne več razumljenim, a oseba, po teh imenih označena, jim je bila ista. Toda iz prva ni bilo tako; „Briarej“ je postal še le o Homerjevem času to, kar je bil tedaj „Aigaion.“ Kako se je to zgodilo, nam pokaže etimologija. V obče pomeni „Briarej“ to, kar slovenski „mogotec“; njegovega imena četverne grške oblike: *Βριάρεως*, *Βριαρέυς*, *Βριάρηος*, *Ὀβριάρεως* in latinska oblika „Briareus“ se druže z glagolom *βρίθειν* = težak biti, veliko težo imeti, in s pridevnikoma *βριαρός* in *ἔβριμος* = močan, trden; izvajajo se z navedenimi besedami vred iz korenike *βρι* ali iz še starejšega korena *βαρ* ter značijo kaj „močnega“, kaj „trdnega“: „Briarej“ je personifikacija „moči“, on je „mogotec“ *κατ' ἐξοχήν*.

A kaj je „Aigaion“ (*Αἰγαίον*)? Bržkone je to ime v zvezi z deblom *ἔγ*, ki pomeni „ganiti se“, „gibati se“; sorodno je z glagolom *ἐπέγειν* = hiteti, požuriti se, posebno pa s samostavnikom *αἰγίς* = vihar, in z množinskim samostavnikom *αἰγες* = valčki, valovi. Torej je „Aigaion“ nekako to, kar slovenski „gibčenež“, „valovnik.“ Kar pa je vedno nemirno in se neprestano giblje, kar nareja valčke in valove, je vodovje, personifikacija gibajočega se vodovja je „Aigaion.“

A doslej je „mogotec“ = „Briarej“ še popolno različna oseba od „gibčeneža“, „valovnika“ ali „Aigaiona“; po svojem izviru še niste isti osebi. Toda o Aigaionu so pravili Grki, da je bil sin morskemu bogu Poseidonu; tudi so povdarjali, da je bil „močnejši“ od svojega očeta; očetu Poseidonu so dajali priimek *Αἰγαίος*, *Αἰγαίων*. Torej Aigaion Grkom ni bil le posebljeno valovje v obče, temveč posebej še morsko valovje,

kateremu je vladal Poseidon. Kakor pa že „valovi“ velikih rek močno bijejo ob meječe jih bregove, tako in še „močnejše“ treska „morsko“ valovje ob skalnate obali. Morsko valovje je torej zelo „močno“, ali, da govorimo drugače: „Aigaion“ je „Briarej“, „valovnik“ je „mogotec“, ali: „Briarej-Aigaion“ je „valovnik-mogotec“, on je: „mogočni, močni valovnik.“ Tako je postal „Briarej“ zastopnik „močnega“, širnemu morju podobnega „vodovja.“

S to razlago se dobro vjema, kar se je še posebej pripovedovalo o Briareji. Oče njegov je bil „Pontus“, mati „Thalassa“, „Poseidon“ tast; ta mu je dal v zakon hčerko „Kymopoleia“; silen in močen vladar je vladal na otoku „Euboea“; od ondod je razširil svoje kraljestvo na „Kyklade“; z otoka „Euboea“ izgnan je bežal v deželo „Phrygia“; tam je pokopan ne daleč od morja pri reki „Rhyndakos“ pod nekim gričem; izpod tega izvira „sto“ studencev, katerim je ime „roke Briarejeve.“ Briarej je bil morski zmaj — grda pošast —, ki je s svojimi orjaškimi rokami oklepal some, morja prebivalce; on je iznašel bojne ladje; nekoč je posredoval mej „Solncem“ (Helios) in „Morjem“ (Poseidon); tekmoval je s Poseidonom, a ta ga je pahnil v „Aigaisko“ morje. Njegovi dolgi lasi so pogosto zatemnili solnce, napravili „meglo“ ter pokrili zemljo — prav tako, kakor pravi Prešeren, — „z sivga plajša ... temnico.“

Ako pa je temu tako, potem smemo trditi, da je služil Prešernu Briarej v zgoraj omenjenej pesmi v pomenu „Briareja—Aigaiona“, to je v pomenu „močnega valovnika“, a ne v pomenu „velikana“ v obče; „Briarej—Aigaion“, „močni valovnik“ mu je pomenil ono širno, velikemu jezeru ali morju podobno vodovje, ki se je valilo nekdanj po sedanjem močvirji. Koliko vode se je tam zbiralo, o tem nas pouči marsikatera o ljubljanskem močvirji govoreča knjiga. Glej le: Fr. Hohenwart, Die Entsumpfung des Laibacher Morastes, Laibach 1838., J. Šubic, Ljubljansko barje, Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach, 1886., J. Vrhovec, Čolnarji in brodniki na Ljubljani in Savi, Zabavna knjižnica slovenske Matice v Ljubljani, 1895. IX. zvezek.

A Prešeren je imenoval svojega Briareja „storočniga.“ Kaj pomeni ta pridevek? Starodobni pisatelji so pripisovali stotino rok vsem velikanom, ki so bili v kakej zvezi z vodovjem. Zavaljo tega se razlaguje pridevek „storok“, „storočen“ pogosto tako, da so vodni orjaki prodiraje v zemljo porušili toliko, kolikor more porušiti le prav mnogo, le „sto“ rok. Morebiti da velja ta razlaga tam, kjer je govor o velikanih, ki so povzročali potrese; v Prešernu kaže vse na to, da ima stotina rok Briareja njegovega po vsem drugo, a tudi naravno veljavo. Vodni dotoki, raztoki in odtoki, katerih je bilo nekdanj in jih je še sedaj veliko — recimo torej „sto“, — so ona stotina Briarejevih rok. Stoječ na kakem vzvišenem kraji na močvirji bi bili mogli — nekdanj — brez dvombe razločiti Briarejevo telo od njegovih rok; celo dandanes bi isto bržkone ne bilo popolno nemogoče; Briarejevo telo bi bila pač velika množica sredi močvirja valečih se voda, stranski toki pa bi bile roke njegove. Glej.: Fr. Hohenwart, n. n. m., J. Vrhovec, n. n. m. str. 97.

V onej davnej dobi, ko je še vodovje pokrivalo premnoge zemeljske dele, se je šopiril „Briarej—Aigaion“, „močni valovnik“ prav oblastno ter je brezozirno trgal, kar ga je zadrževalo na njegovih potih. Polagoma pa je uvidel, da se mora podvreči svetovnim zakonom ter se sporazumeti z drugimi naravnimi močmi. Umaknil se je v skopane si odtok in — prej tako „močni“ valovnik je tekel odtlej pohlevno in krotko dalje: Briarej je bil „ukročen.“ Kar se je z Briarejem zgodilo takrat, nekaj podobnega ga je doletelo za časa „poglavarja“ Hradeczkega na površji ljubljanskega močvirja. Tedaj je meril ves trud Hradeczkega na to, da bi vklenil močvirja vodovje v določene struge ter je odvedel po stalnih odtokih proti reki Ljubljanici. Glej: Fr. Hohenwart n. n. m., J. Šubic n. n. m., J. Vrhovec n. n. m. Seveda si je bil Briarej nekdanj izkopal globoke struge sam, na ljubljanskem močvirju pa so mu jih odkazale delavcev lopate; vsled človeškega pritiska se je pomaknil Briarej v gotove meje: Briareja storočniga je (Hradeczky) „ukrotil.“

Tako, menim, je razumeti „Briáreja storóčniga“ v Prešernu, — kateremu je bilo, — kakor dobro pravi J. Marn (Jezičnik, 1880, str. 58.) — „znano ...tudi poganstvo, njegovo malikovje in basnoslovje.“

Dr. J. Tertnik.